

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 3.

Een interpretatie:

Adrianus VI heeft de hulp van Erasmus nodig.

- 3p **7** Ondersteun deze interpretatie door aan te geven:
- voor welk conflict Adrianus VI de hulp van Erasmus inroept en
  - dat het verzoek verband houdt met de uitkomst van de Rijksdag in Worms van het jaar daarvoor, en ten slotte
  - met een kenmerkend aspect dat de expertise van Erasmus waarop Adrianus VI een beroep doet, past bij de zestiende eeuw.

Tijdens de middeleeuwen werden de meeste wetten en regels van de stedelijke rechtbanken in de Nederlanden door lokale rechtbanken uitgevaardigd. Karel V gaf het bevel dat al deze wetten en regels moesten worden opgeschreven en dat ze pas geldig waren als de Geheime Raad ze had goedgekeurd.

- 2p **8** Toon aan dat het bevel van Karel V:
- paste bij zijn centralisatiebeleid in de Nederlanden en
  - bijdroeg aan het uitbreken van de Opstand.

Gebruik bron 4.

Kort voor de aanslag op Willem van Oranje wordt een broer van de Franse koning, de katholieke hertog van Anjou, in het gewest Brabant ingehuldigd als soeverein vorst. Er is in de Nederlanden kritiek op de keuze voor Anjou, maar Willem van Oranje steunt de inhuldiging.

- 3p **9** Licht de uitgave van het pamflet toe door:
- zonder bron aan te geven welke gebeurtenis uit 1581 de inhuldiging van Anjou mogelijk maakt en
  - uit te leggen dat dit pamflet de keuze voor Anjou als soeverein vorst moet ondersteunen.

Gebruik bron 5.

In de zeventiende eeuw wordt in twaalf steden in de Republiek een anatomisch theater gebouwd.

- 4p **10** Leg uit:
- met een verwijzing naar de bron dat de wetenschappelijke revolutie de bouw van anatomische theaters wenselijk maakt en
  - zonder bron dat de bouw van veel anatomische theaters in juist de Republiek kan worden verklaard met behulp van een kenmerkend aspect van de zeventiende eeuw.

Gebruik bron 6.

Een interpretatie:

In deze prent wordt een verklaring weergegeven voor de Spaanse godsdienstige en politieke onderdrukking.

- 2p **11** Ondersteun deze interpretatie door met een verwijzing naar de bron uit te leggen welke verklaring voor de Spaanse onderdrukking hier wordt gegeven.

In 1615 besloten de Staten van Holland aan Bor (zie bron 6) jaarlijks 600 pond en vrije toegang tot de archieven te geven om het onderzoek voor zijn historische werk over de Nederlandse Opstand voort te zetten. Je kunt beweren dat dit besluit de betrouwbaarheid van het boek van Bor als bron tegelijkertijd vergrootte **en** verkleinde.

- 2p **12** Ondersteun beide delen van de bewering met een argument.

Gebruik bron 7.

Een bewering: Kant sluit aan bij een traditie uit de oudheid, maar voegt daar een verlicht uitgangspunt aan toe.

- 3p **13** Licht beide delen van de bewering toe door:
- aan te geven bij welke traditie uit de oudheid Kant aansluit en
  - uit te leggen welk verlicht standpunt hij hieraan toevoegt.

Gebruik bron 8.

Met deze prent wordt een maatregel ondersteund die kort daarvoor in Frankrijk is genomen.

- 3p **14** Licht de prent toe door:
- de maatregel naar aanleiding waarvan deze prent is gemaakt te noemen en
  - uit te leggen welk argument vóór de aanname van de maatregel de tekenaar weergeeft, waarbij je je antwoord ondersteunt met een passend gegeven uit de bron.

Vroegmoderne tijd

---

bron 3

In 1522 schrijft paus Adrianus VI een brief aan de humanist Erasmus, die bekend is door zijn tekstuitgaven van Griekse en Romeinse schrijvers uit de vroege geschiedenis van het christendom:

Vanwege de genegenheid die wij u toedragen en vanwege uw verlangen naar faam en ware eer sporen wij u aan dat u uw pen tegen die nieuwe ketterijen zou oefenen. (...) U hebt een grote geesteskracht, een ruime geleerdheid, een vlotheid van schrijven zoals bij ons weten maar zeer weinig anderen, zo al iemand anders die heeft. Daarnaast geniet u ook bij die volkeren waar dit kwaad ontstaan is, een grote autoriteit en gunst. En deze gaven moet u gebruiken tot eer van Christus en de verdediging van de Kerk en het heilig geloof: Hij heeft ze u uiteindelijk ook in Zijn welwillende vrijgevigheid geschonken! (...) U zult uw inspanningen die u zo lang gewijd hebt aan de bevordering van de goede letteren en de verfraaiing en verrijking van de Heilige Schrift, door dit heilige werk nog veredelen.

bron 4

In 1582 wordt in Antwerpen een aanslag gepleegd op Willem van Oranje, waarbij de prins gewond raakt. Mensen uit het gevolg van Oranje publiceren na de aanslag een pamflet waarin staat dat op het lichaam van de aanslagpleger papieren zijn gevonden:

Een dienaar begon met de eerste papieren door te lezen die voor een deel gebeden behelsden en voor een ander deel geloften. Daarna werd een pakket brieven opengemaakt, die in het Spaans waren geschreven, met een Spaanse ontvanger en een Spaanse afzender. De resterende brieven wilde hij niet meer alleen bekijken. (...) De heer van Sint-Aldegonde [uit het gevolg van Oranje] opende de rest van de brieven, waaronder zich twee wisselbrieven¹⁾ bevonden, een van 2000 kronen²⁾ en een van 877 kronen, met enkele geschreven toelichtingen, alles in het Spaans en door Spanjaarden opgesteld.

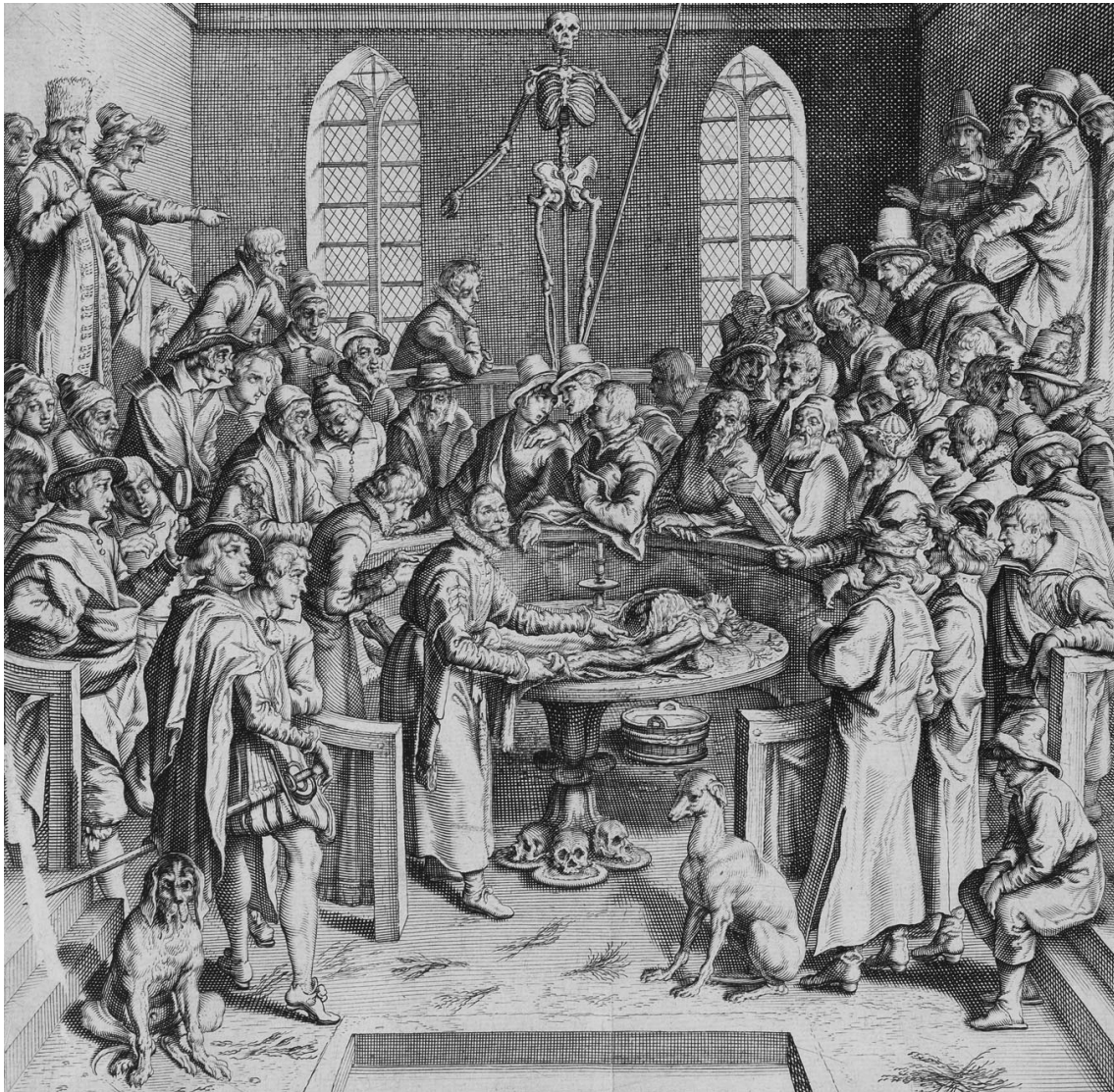
noot 1 een brief waarmee je iemand opdracht geeft een bedrag uit te keren aan iemand anders

noot 2 een munteenheid

bron 5

Gravure uit 1615 van Andries Jacobsz Stock met de titel *De anatomische les van professor Paaw*:

Toelichting:

De Leidse hoogleraar Paaw ontleedt een menselijk lichaam in het anatomisch theater.

bron 6

In 1617 publiceert Pieter Christiaenszoon Bor het boek *De oorsprong, begin en aanvang van de Nederlandse oorlogen*. Op de titelpagina staat deze prent:

Toelichting:

Links staan 'Nieuwe Bisschoppen'.

In het midden staat *Belgyca*, symbool voor de Nederlanden.

In haar buik staat een strijder met een schild met het woord *Libertas* (vrijheid).

Om haar heen staan 'Rijkdom' en 'Weelde'.

Rechts staat een Spaanse soldaat met in zijn rechterhand 'Plakkaten', in zijn linkerhand een toorts met daarop 'Spaanse Inquisitie' en onder zijn voet een oorkonde met 'Privilege' erop.

bron 7

Twee fragmenten over kennis:

fragment 1

In de vierde eeuw voor Christus schrijft Aristoteles in zijn boek *Metafysica*: "Alle mensen streven van nature naar kennis. Een aanwijzing daarvoor is hun voorliefde voor waarnemingen. Die voorliefde geldt met name voor de waarneming met de ogen. Niet alleen om ons handelen mogelijk te maken: ook als wij geen handeling overwegen, kiezen wij het zien boven alle andere waarnemingen. De oorzaak hiervan is dat vooral deze waarneming ons de dingen leert kennen."

fragment 2

In 1787 schrijft Kant in de tweede oplage van zijn boek *Kritiek van de zuivere rede*:

"Dat al onze kennis met ervaring begint, daaraan kan men niet twijfelen, want hoe zou het vermogen tot kennen in de mens anders tot activiteit aangezet worden, als het niet geraakt zou worden door objecten die onze zintuigen prikkelen en daardoor enerzijds voorstellingen (in het bewustzijn) veroorzaken, anderzijds het verstand activeert deze voorstellingen te vergelijken, ze te verbinden of te scheiden, en zo de ruwe stof van de zintuigelijke indrukken te verwerken tot kennis van de objecten?"

bron 8

Franse prent uit 1790 met de titel *De patriottistische vermageringspers:*

Onderschrift:

'Geduld meneer, u bent zo aan de beurt'

Toelichting:

Links wordt een geestelijke vastgehouden.

In het midden staat een geestelijke in een pers.

Rechts lopen twee geestelijken weg.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.